

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TÜRKİYE’DE YAŞANAN ASKERİ DARBELERE İLİŞKİN ALGILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sevda Gülşah YILDIRIM¹
Eren YÜRÜDÜR²
Sedat YAZICI³

Öz: Askeri darbeler, Türk demokrasisinin önemli bir sorunu olmasına karşın bu konuda farklı kesimlerin algı ve görüşlerini araştıran uygulamalı çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin, askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algı ve düşüncelerini incelemektir. Araştırmanın katılımcıları küme örnekleme yöntemi ile belirlenmiş, iki devlet üniversitesinde öğrenim gören 127’si kız, 70’i erkek olmak üzere toplam 197 lisans öğrencisidir. Araştırmada nicel veri yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans, yüzde ve ortalama gibi betimsel analiz işlemleri; anlamlılığı belirlemek için Pearson ki-kare testi, cinsiyet, branş ve üniversite değişkenleri açısından tek yönlü varyans analizi ile Fischer’in LSD testi uygulanmıştır. Araştırmada üniversite öğrencilerinin ağırlıklı olarak askeri darbelerin olumsuz etki ve sonuçlar doğurduğu yönünde algı ve düşünceye sahip oldukları bulgusuna rastlanmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu askeri darbelerin toplumun psikolojisini bozduğu ve ekonomiyi geriye götürdüğü yönünde görüş bildirirken, en düşük katılım askeri darbelerin milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağladığı ve özgürlük ortamını geri getirdiği maddelerinde olmuştur. Cinsiyet değişkeni açısından yedi maddede farklılık görülürken, askeri darbelerle yönelik erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha olumsuz algı ve düşünceye sahip oldukları bulgusuna rastlanmıştır. En az görüş farklılığı siyasi görüş ve siyasi tanımlama değişkenlerinde ortaya çıkmıştır. Sonuç bölümünde araştırmanın bulguları kuramsal çalışmalarla ilişkilendirilerek çalışmanın bazı sınırlılıklarına değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Askeri Darbe, Muhtıra, Askeri Algı, Türk Demokrasisi, Üniversite Öğrencileri.

---

¹ Araş. Gör., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı. sgulsah@uludag.edu.tr

² Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı. eren.yurudur@gop.edu.tr

³ Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. sedatyazici@karatekin.edu.tr

Giriş

Türkiye’de görülen askeri darbelerin tarihsel, kültürel ve siyasi temelleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan olaylara dayandırılabilir. Gerçekten de Osmanlı Devleti’nde siyasi muhalefet olarak iki grubun elinde darbe kuvveti ve potansiyeli bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi ‘ilmiye’ sınıfını, diğeri ise Yeniçeri Ocağı özelinde ordu idi (Alkan, 2001, s. 16). İlmiye sınıfının en büyük makamını temsil eden Şeyhülislam, padişah tasarruflarının “şer-i şerif”e uygunluğunu denetlenme ve gerektiğinde padişahı tahttan indirilmesine karar verebilecek tek makam olması bakımından da siyasi nüfuza sahiptir. Bu açıdan darbeciler, yaptıkları işi meşrulaştırabilmek için “ulema” ile ittifak etmek zorundaydılar. Meselâ, II. Osman, I. Mustafa, Sultan İbrahim, IV. Mehmet, II. Mustafa, III. Ahmet, III. Selim ve IV. Mustafa darbecilerin ulema ile kurduğu ittifak neticesinde tahttan indirilerek saltanatı kaybetmişlerdir. Son dönemlerde Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamit de hal’ fetvası ile tahttan indirilen padişahlar olmuşlardır (Kürelî, 2007). Bu padişahlardan II. Osman, Sultan İbrahim, III. Selim, IV. Mustafa ve Sultan Abdülaziz hem tahttan indirilmiş hem de öldürülmüşlerdir (Afyoncu, Demir ve Önal, 2010, s. 13).

29 Ekim 1923 tarihinde yeni devletin şekli cumhuriyet olarak belirlenmiş, bu yönetim şekli ilk kez 1924 Anayasası’nda yer almıştır. Başından beri halkın kendi kendisini yönetmesi gerektiğine inanan Atatürk, kuvvetler ayrılığı konusunda günümüz demokrasi anlayışıyla bire bir örtüşmeyen kimi görüşlere sahip olsa da cumhuriyet rejiminin demokrasiye dönüşmesi konusunda özel çaba sarf etmiştir. Atatürk, bir bölümünü kendisinin kaleme aldığı *Medeni Bilgiler* kitabında “demokrasi prensibinin en asri ve mantıklı tatbikini temin eden hükümet şekli, cumhuriyettir” görüşünü ifade ederek “Türkiye Cumhuriyeti, demokrasi esasına müstenit bir devlettir” diye belirtir (Afetinan, 1998). Bu doğrultuda, Türkiye Cumhuriyeti’nde iki kez demokratikleşmenin olmazsa olmaz koşulu olan çok partili hayata geçilmeye çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. İlk defa 1946 seçimlerinde çok partili hayata geçilmiş ancak bu demokratikleşme çabası da yaşanan askeri darbeyle sekteye uğramıştır. Bu tarihten sonra ise askeri müdahaleler Türk siyasi hayatının olağan olayları haline gelmiş ve ordu kendince temellendirdiği siyasi hayata müdahale hakkını çeşitli gerekçelerle yakın zamanlara kadar kullanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 darbeleri olmak üzere hükümet değişikliğine yol açan üç darbe ve birçok darbe girişimine şahit olmuştur. Bunlar arasında post-modern darbe diye nitelendirilen 28 Şubat 1997 kararlarıyla ordunun siyasete müdahalesi, 27 Nisan e-muhtırasıyla siyaseti yönlendirme girişimleri ile son yıllarda farklı tartışma ve olaylara yol açan darbe iddialarını da sayabiliriz. Demokratik hayata ilk müdahale olan 1960 darbesi, Demokrat Parti (DP) Hükümetini devirmekle kalmamış, dönemin Cumhurbaşkanı ve Demokrat Parti üyelerinin idam cezasıyla yargılanmalarına, dönemin Başbakanı, Maliye Bakanı ve Dış İşleri Bakanı’nın idamına yol açmıştır. Parti ve meclis feshedilmiş, demokratik sivil hayata ancak 1961 seçimlerinden sonra geçilmiştir. Ayrıca bu dönemde 1924

Anayasası yerine 1961 Anayasası kabul edilmiştir. 12 Mart müdahalesi ise muhtıra niteliğindedir. Meclis feshedilmemiş ancak hükümetin başına partiler üstü bir başbakan getirilmiştir. Uyarı niteliğindeki bu muhtıra, tarihe ikinci darbe olarak geçmiştir. 12 Eylül 1980 darbesi, tarihsel açıdan günümüze en yakın darbedir. Bu sebeple toplum ve özellikle günümüz gençliği tarafından daha iyi bilineceği düşünülmektedir. Ordunun bu müdahalesi de yeni bir anayasanın kabulü ve yeni bir meclisle sonuçlanmıştır. 1960'a nazaran 1980 darbesinde bütün siyasi partiler kapatılmış ve 1983 seçimine kadar asker, devleti yönetme görevini üstlenmiştir. 1980 darbesi, Türkiye Cumhuriyeti'nde hükümet değişikliği yaratan son darbe olarak tarihteki yerini almıştır (Kumlu, 2009). Günümüze kadar olan süreçte 1997 yılında Milli Güvenlik Kurulu'nda (MGK) dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan'a dayatılan 18 maddelik karar listesi, sivil hükümete müdahale olarak düşünülmüş ve post-modern darbe niteliği kazanmıştır (Ağdağ, 2010).

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren, sonradan kazandığı demokrasiyi içselleştiremeden askeri darbelerle karşılaşmış ve demokratik rejim pek çok kez sekteye uğratılmıştır. Her ne kadar, askeri yönetimler devleti yönetme görevini tekrardan sivil iradeye devretseler de, günümüzde, yaşanan askeri darbelerin etkisi hala hissedilmektedir. Bu çalışma, Türkiye'de yaşanan askeri darbe ve müdahaleler bağlamında üniversite gençliğinin askeri darbelerin etki ve sonuçları üzerine algı, görüş ve düşüncelerini araştırmaktadır.

1. Kuramsal Çerçeve

Yaşanan her darbenin, yapıldığı döneme ve darbeyi yapan askeri cuntaya bağlı olarak değişen siyasi sonuçları ve etkileri olmuştur. Ancak tüm askeri darbelerin ortak sonucu, demokrasi gelişimini geciktirmesi ve sekteye uğratmasıdır. Gündümlü demokrasi yaratılan ortamlarda sürekli darbe korkusunu hisseden hükümetler, ne anayasada rahatça değişiklik yapabilmişlerdir ne de özgür karar verebilmişlerdir. 1961 ve 1982 Anayasalarının askeri cunta tarafından hazırlanmasının bunda payı büyüktür. 1970'li yılların başlarında yapılan anayasa değişiklikleri ise yine ordunun güdümünde yapılabilmektedir.

Askeri darbelerin en büyük etkisi siyasi yaşam üzerine olmuştur. Askeri darbe ve müdahaleleri bu açıdan Türkiye bağlamında ele alan birçok kuramsal çalışma mevcuttur. Bunlardan Demirel'in (2001, s.72) çalışmasında 12 Eylül 1980 darbesi öncesinde TSK'nın müdahaleyi meşrulaştırmak amacıyla terörle mücadelede yeterli çabayı göstermediği iddiası ele alınarak demokrasilerde ordunun rolü değerlendirilmiştir. Araştırmacı, askerin her zaman kendisini siyasi kararların içerisinde gördüğünü ve halkın karar verme gücüne bir nevi güvenmediğini ifade eder. Gerçekten de Türkiye'de ordu, her darbe ve darbe girişiminde kendisine verilen "Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumak" vazifesine dayanarak darbe gerekçelerini Anayasaya dayalı hale getirmeye çalışmıştır (Gözübüyük, 2011, s. 88). Asker, 12 Eylül darbesinin nedenleri arasında siyasilerin, toplumsal yaşamda ve ekonomide yaşanan sıkıntıları çözmedeki güçsüzlükleri, terör ve şiddet eylemlerini göstermiştir (Bayram,

2008). Bu gerekçeler, dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren’in ilk radyo konuşmasında yer almıştır. Evren’e göre müdahalenin amacı parlamentoya işlerlik kazandırmak ve demokrasiyi yeniden inşa etmektir.

Güler (2006) 1960, 1971 ve 1980 darbelerini ve ayrıca ordunun rol ve görevlerini incelediği çalışmasında, Türkiye’de darbeler nedeniyle toplumda demokrasi kültürünün yerleşemediğini tespit etmiştir. Benzer görüş Belge (2009, s. 4) tarafından da vurgulanmıştır. Ona göre, “12 Eylül’de, Milli Güvenlik Kurulu, asıl iktidarın yeri olarak oluşturulmuş ve askeri varlık siyasetin, hatta toplumsal ve günlük hayatın her alanına yerleşmiştir”. Cemal’e (2012) göre ise Türk toplumunda asker hep ayrıcalıklı olmuş, kendini hep kurtarıcı olarak görmüştür. Halkoyuyla seçilen iktidarların alanını sürekli daraltmış ve bu görüşlerini anayasa ile güvence altına almıştır.

Bahçivan’a (2005) göre; 1960 ve 1980 müdahalelerinin sonucunda politik katılım ve örgütlenme etkilenmiştir. 1960 müdahalesinden sonra oluşturulan 1961 Anayasasıyla politik katılım ve örgütlenme ile sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve faaliyetleri artmış ve toplum giderek politikleşmiştir. Ancak 1980 askeri müdahalesi, özellikle 1978-1980 arası yaşanan olaylara ve toplumu aşırı derecede politikleştiren anlayışa karşı bir tepki olarak, politik katılımı ve örgütlenmeyi sınırlandırmıştır. Aköz’ün (2010), yaptığı araştırma sonucuna ve değerlendirmesine göre, 1960’la birlikte ülke siyasallaşmış ve 1961 anayasası ideolojik bir çerçeve oluşturmuştur. Ülke kapalı bir toplum olmaktan sıyrılmış, Marksist yapılanma yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu eğilimlerden rahatsız olan sağ-muhafazakâr kesim, sola karşı mücadele etmek amacıyla örgütlenmeye başlamıştır. Bunun etkisiyle toplum kutuplaşmaya ve çözülmeye başlamıştır. 1980 sonrası ise darbeden önceki şiddet olaylarının bitmesi toplumda ilk başta rahatlama sağlamış, ancak daha sonra tutuklamalar ve baskılar, korku toplumunu oluşturmuştur. Yaklaşık 30 bin kişi yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır. Genç kuşak apolitikleştirilerek, siyasal katılımın kısıtlandığı bu depolitizasyon ve baskı süreci sonunda, siyasal katılım salt belli dönemlerde oy verme eylemine indirgenmiştir.

Sözer (2010), üç askeri darbeyi nitelikleri ve toplumsal sonuçları bakımından incelediği çalışmasında Türkiye tarihinde 1965’lere kadar sağ ve sol, aşırı sağ, aşırı sol, merkez sol, merkez sağ gibi kavramların olmadığını; bunların yerine ilerici ve gerici kavramlarının var olduğunu belirtir. Ancak bu tarihten sonra sol ve sağ kavramlarıyla kutuplaşma süreci başlamıştır. Menderes’in devrilmesinde rol oynayan üniversite öğrencileri ve öğretmenler, kendilerini toplumun itici gücü olarak görmeye başlamışlardı. Ayrıca işçi sınıfı 1961 Anayasasından da faydalanarak daha fazla hak talep etmiş, işçiler bu taleplerini örgütlendirerek sermaye sınıfını rahatsız eder hale gelmişti. 1980 darbesi ise 1970’lerde hızla artan sol propagandalarının sonu olmuştur. Komünizme karşı en iyi ilacın İslamiyet olduğu savından hareket eden askeri cunta, zorunlu din eğitimi uygulamaya koymuştur. Sözer’e göre 1960 darbesinden sonra oluşturulan yeni anayasa, birçok özgürlük getirmiş, ancak 1971 muhtırası, tanınan bu geniş hak

ve özgürlükleri bir bir sınırlandırmıştır. 1980 darbesi ise bu özgürlükleri büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır (Kırkpınar, 2009).

Bazı kuramsal araştırmalarda da askeri darbelerin ekonomik sonuçları üzerinde durulmuştur. Küçükaslan (2009) yaptığı çalışmada hem müdahalelere yol açan koşulların anlaşılmasını hem de bu darbelerin öncesi ve sonrasını karşılaştırmaya imkân verecek bilgilerin verilmesini amaçlamıştır. Küçükaslan'a göre, 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 askeri müdahaleleri, sermaye sınıfının kendi içindeki çıkar çatışmalarının bir yansımasıdır. Başka bir ifadeyle bu iki müdahale, sanayi burjuvazisi ile söz konusu dönemlerde siyasi ve ekonomik açıdan güçlü durumda bulunan tarım burjuvazisi arasındaki çıkar çatışmasıyla ilişkilidir. Ona göre, 12 Eylül 1980 askeri darbesi, sanayi burjuvazisinin bu kez işçi sınıfını bir tehdit olarak algılaması sonucunda gerçekleşmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ekonomik yansımalarına bakıldığında, darbe sonrası ekonomik göstergelerde düşük düzeylerde de olsa bir iyileşmenin varlığı görülmektedir. Her ne kadar darbe sonrası bazı ekonomik rakamlarda ufak çaplı bir iyileşme yaşandıysa da, darbe öncesindeki ekonomik rakamların zaten kötü düzeylerde olmadığına altı çizilmelidir. Gerek 12 Mart 1971 ve gerekse 12 Eylül 1980 darbeleri, ekonomik durumun daha kötüleşmesine neden olacak gelişmelere yol açmış ve her iki darbe de geniş halk kitleleri üzerinde yoksullaştırıcı bir etki yaratmışlardır. Bazı araştırmacılar da 1980 sonrası ekonomik gelişmelerin göç, kimlik sorunu ve kültürel yozlaşma gibi sorunlara yol açtığına vurgulamıştır.

Darbelerin psikolojik etki ve sonuçlarına yönelik yapılan araştırmalarda ise, darbelerden sonra hapse giren insanların yaşadıkları kötü deneyimlerin etkilerinin hala sürdüğü vurgulanmıştır. Olgun (2009), 1980 darbesinden sonra tutuklanmış ve işkence görmüş 32 kişi üzerinde nitel araştırma yapmıştır. Araştırma bulgularına göre, yaşanan kötü deneyimler kişilerin bilişsel, duygusal ve davranışsal işlevlerinin bozulmasına yol açtığı, bireysel ve toplumsal ilişkilere ciddi zararlar verdiği görülmüştür. Ayrıca bu kişilerin siyasetten uzak durmaları ve ailelerini uzak tutma eğiliminde oldukları, psikolojilerinin bozulduğu ve çevreye olan güvenlerinin azaldığı gibi birçok etkinin olduğu tespit edilmiştir.

Terzi (2008), darbeler döneminde siyaset ve sanat ilişkisini incelediği araştırmasında 70'li yıllarda toplumsal eleştiri içeren resimlerin, 80'li yıllarda apolitikleştiğini tespit etmiştir. 1980 darbesinden sonra entelektüel eylemlerin ve ideolojik düşüncelerin doğrudan veya dolaylı olarak yasaklanması bunda en büyük etkidir. 1980 darbesinin özgürlükleri kısıtladığı en yaygın kabul edilen etkilerden biridir. Kırkpınar, 1980 darbesi sonucunda birçok öğretim üyesinin görevine son verildiğini, birçok aydınının yurt dışına kaçtığını veya göç etmeyi tercih ettiğini, basının magazinleşmeye başladığını ifade etmektedir (2009, s. 168-196). Bu çalışmanın bulgularına göre 1980 darbesi, düşünmenin yok olmasına sebep olan bir müdahaledir. Araştırmacıya göre, 1980 darbesi etkileriyle yetişen gençlik, siyaset ile ilgilenmeyen, apolitik bir gençliktir.

Savcı (2006), Türkiye’de askeri darbeler ve basının tavrını incelediği çalışmasında basının Türkiye’de yaşanan her üç askeri darbeye de başlangıçta destek verdiğini, fakat ilerleyen dönemde askeri yönetimlerin hürriyeti kısıtlayıcı uygulamaları nedeniyle eleştirel bir tavır takınmaya başladığını tespit etmiştir. Aynı araştırmaya göre, 28 Şubat döneminde ise basında post-modern darbeyi çağırır nitelikte yazılar yer aldığı vurgulanmıştır. Bu yazılarda, askerin, irtica faaliyetlerine dur demesi gerektiği belirtilmiş ve darbeye bir nevi meşruluk kazandırılmıştır.

Türkiye’de yapılan askeri darbe ve müdahalelerin hem nedenleri hem de sonuçları üzerinde oldukça farklı değerlendirmeler de yapılmaktadır. Gerçekten de yıllardan beri darbelerin asıl nedeni, kaynağı gibi konularda yapılan iddia ve değerlendirmeler akıllarda hala bazı soru işaretleri bırakmaktadır. Pek çok farklı yazar, düşünür konu üzerindeki fikirlerini eserlerinde dile getirmektedir. Örneğin, askeri darbelerin dış kaynaklar tarafından talep edildiğini belirten Kaynak (2006, s. 12-14), uluslararası güç dengelerinin Türkiye üzerinden Ortadoğu ve petrol bölgelerinde hâkimiyet kurma çabaları ve güçlü devletlerin kendi taraflarındaki bir yönetimi lider görme arzuları sonucunda ordunun müdahalesiyle karşı karşıya kaldığını vurgulamaktadır. Fedayi’ye (2009, s. 493) göre ise, 1971 muhtırası diğer müdahalelerin nedenlerinden ayrı tutulmalıdır. Ordu içindeki düzen 1960 darbesiyle bozulmuş ve bir daha düzelememiştir. Ordu içerisindeki devrimin devam etmesini isteyen ve sivil kesimden destekçi bulan subay grubu, 9 Mart olarak tarihi belirlenmiş bir müdahale düşünmüş ancak birkaç subayın taraf değiştirmesiyle 12 Mart’ta kendileri bir darbe yaşamışlardır.

Türkiye’de askeri darbelerin nedenlerine ilişkin farklı görüşlerin olmasının yanında darbelerin sonuçlarına yönelik yazarların farklı algıları olduğu görülmektedir. Cemal (2012), genel olarak, 1971 ve 1980 darbelerinin Kürt sorununun derinleşmesiyle, terör örgütü PKK’nın ortaya çıkmasıyla ve siyasi istikrarsızlıkla sonuçlandığını belirtmektedir. Mumcu (1993, s. 12) ise, 12 Eylül’ün cemaatleşme sürecine katkı sağladığını vurgulamıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin Türkiye’de yaşanan askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algı, görüş ve düşüncelerini ortaya koymaktır. Üniversite öğrencilerinin, ülkemizde yaşanan askeri darbelerin etki ve sonuçlarını nasıl algıladıkları araştırmamızın asıl problemini oluşturmaktadır. Alt problemler ise öğrencilerin, askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algıları ile okudukları üniversite, cinsiyetleri, okudukları bölüm, siyasi yelpaze seçimleri ve siyasi tanımlamaları gibi değişkenler ile aralarında anlamlı ilişki olup olmadığının ortaya çıkarılmasıdır.

Günümüzde yurttaşlık erdem ve niteliklerinin bir toplumun sosyal ve ekonomik sermayesi arasında önemli bir yer tuttuğu sıklıkla vurgulanmaktadır. Demokratik yönetimlerde bu erdem ve nitelikler etkili ve katılımcı yurttaşlık nitelikleri olarak tanımlanmaktadır. Etkili yurttaş, temel demokratik değerlere

inanır ve onlarla yaşamaya çalışır; kendisinin, ailesinin ve toplumunun iyiliği için sorumluluk kabul eder; içinde yaşadığı yerel topluma, ulusa ve dünyaya ilişkin olaylar ile temel belgeler, sivil kurumlar ve siyasi süreçler hakkında bilgi sahibidir; yerel, ulusal ve küresel düzeyde insanlara etkisi olan olay ve sorunların farkındadır; kamusal ve özel yaşamda etkili karar verme ve problem çözme becerisi kullanır; bilgili düşünceler ve yaratıcı çözümler geliştirmek için farklı kaynaklardan ve görüş açılarından bilgiler araştırır; anlamlı sorular sorar, bilgi ve fikirleri değerlendirebilir ve çözümleyebilir; etkili işbirliği kurma becerisine sahiptir; sivil ve toplumsal yaşama etkili bir şekilde katılır (National Council for the Social Studies –NCSS-, 1994). Bu nitelikler incelendiğinde askeri darbeler gibi Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik hayatını derinden etkileyen olaylara, onların etki ve sonuçlarına ilişkin yurttaşların algı, bilgi ve görüşlerinin önemi açıkça anlaşılacaktır. Bu açıdan, hem tüm yurttaşların hem de öğrencilerin ülkemizin sosyal tarihi üzerine bilgilerinin ne olduğu, bu bilgileri nasıl yorumladıkları ve nasıl paylaştıkları, demokratik bakış açısına sahip olup olmadıkları geleceğin yordanabilmesi açısından önemlidir (Narter, 2004, s. 38). Ayrıca, konuyla ilgili ülkemizde çok az çalışmanın yapılmış olması bu araştırmanın önemini vurgulayan bir diğer husustur.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel araştırma modeli kullanılmıştır. Betimsel modellerden genel tarama modeliyle yapılan araştırmada, ölçme aracı geliştirme aşamasında nicel verileri desteklemesi açısından nitel araştırma yönteminden de yararlanılmıştır. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan meydana gelen bir evrende, o evren hakkında genel bir yargıya varma amacıyla evrenin tümü veya ondan alınacak örnek bir grup ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Ay, 2007).

2.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini İstanbul Üniversitesi ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde öğrenim gören, Kamu Yönetimi, Tarih ve Türk Dili Edebiyatı Bölümleri öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemi ise evren üzerinden küme örnekleme yöntemiyle belirlenmiş, 2011-2012 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul Üniversitesi ve Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde 3. ve 4. sınıf Kamu Yönetimi (60), Tarih (66) ve Türk Dili ve Edebiyatı (71) bölümlerinde öğrenim gören, 127'si kız (%64,5) ve 70'i erkek (%35,5) olmak üzere toplam 197 öğrenci oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada kullanılan bulgular askeri darbelerle yönelik algı, bilgi, tutum, görüş, etki ve sonuçlara yönelik geliştirilen kapsamlı bir ölçme aracının *Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına İlişkin Algılar* başlıklı bir alt ölçme aracından elde edilen verilere dayanmaktadır. Bu nedenle sözünü ettiğimiz bu kapsamlı ölçme aracından ve verilerin elde edildiği alt ölçekten söz etmemiz gerekir. Veri toplama aracı geliştirilirken öncelikle ölçülmek istenen tutumlar tanımlanmış ve

tutum kapsamını belirlemek için gerekli incelemeler yapılmıştır. Başlangıçta literatür incelemesi yapılmış, daha sonra 2010-2011 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesinin çeşitli bölümlerinden öğrenim gören 4. Sınıf öğrencilerden 87 kişi üzerine bir nitel çalışma uygulanmıştır. Elde edilen veriler kodlanarak madde havuzuna dâhil edilmiştir. Ayrıca darbe döneminde yaşamış bazı kişilerle görüşme yapılarak konuyla ilgili uzman görüşlerine başvurulmuştur. Bu görüşmelerden elde edilen veriler kodlanarak madde havuzuna eklenmiştir. 102 ifadeden oluşan madde havuzu gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra kapsam geçerliliği, anlaşılabilirliği ve yapı uygunluğu açısından, alanında uzman 25 öğretim elemanına, Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında yüksek lisans yapan 4 öğrenciye ve 2 Türkçe öğretmenine incelemek üzere sunulmuştur. Gerekli incelemelerden sonra uygun olmayan bazı maddeler çıkarılmış veya düzeltilmiştir. Ölçme aracındaki olumlu ve olumsuz anlam yükü olan madde dağılımı göz önünde bulundurularak maddeler rastgele bir biçimde dağıtılmış, ölçme aracı maddelerinin anlaşılabilir ifadelerden oluşması sağlanmıştır.

Hazırlanan ölçme aracı 2011-2012 Eğitim-Öğretim döneminde Gaziosmanpaşa Üniversitesinde İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi, İktisat, İşletme bölümleri; Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih bölümleri; Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Bilgisayar Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği bölümleri; Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi, Bahçe Bitkileri bölümlerinde öğrenim gören toplam 540 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama sonrasında elde edilen veriler bilgisayarlı veri analizi programıyla analiz edilmiştir.

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan *Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına İlişkin Algılar* alt ölçeği 28 maddeden oluşturulmuştur. Etki ve sonuçlara yönelik ifadelerin bulunduğu bu maddelerin geçerlilik ve güvenilirlik analizi verilerine bakıldığında $K=28$ maddenin KMO değeri .920 bulunmuş ve Barlett testi anlamlı çıkmıştır ($p<.001$). Bu nedenle ölçeğin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerinin yapı geçerliliğinin yüksek olduğu, ölçme aracının faktör analizine uygun olduğu söylenebilir. Varimax rotasyonu kullanılarak uygulanan temel bileşenler analizi sonuçları incelendiğinde analize alınan $k=28$ madde özdeğeri 1’den büyük olan iki faktör altında toplandığı ve bu maddelerin 8.392 özdeğerli birinci temel faktör üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca iki faktörün ölçeğe ilişkin açıkladıkları toplam varyans ise %39,475’tir. Birinci faktör altında 18 madde, ikinci faktör altında ise 10 madde bulunmaktadır.

Mevcut çalışmanın güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlılık katsayısı analizi yapılmıştır. Etki ve sonuçlara yönelik ifadelerin bulunduğu 1-28 arası maddelerin Cronbach’s Alpha katsayısı .659 olarak bulunmuştur. Madde toplam korelasyonu negatif olan 16. madde dışta tutulmuş ve ölçme aracı tekrar incelendiğinde Cronbach’s Alpha iç tutarlılık katsayısının .664’e yükseldiği görülmüştür. Psikolojik bir test için hesaplanan güvenilirlik katsayısının .70 ve daha yüksek olması beklenir (Büyüköztürk, 2012, s. 171), ancak algı gibi

değişken bir özelliğin ölçüldüğü testte .60 ile .70 arası güvenirlik katsayısı da genel olarak kabul görmektedir.

Geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak son şekli verilen ölçme aracı, 2011-2012 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul Üniversitesi ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde öğrenim gören, 3. ve 4. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Ölçme aracı 5'li likert tipinde (5-Tamamen Katılıyorum, 4-Katılıyorum, 3-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 1-Hiç Katılmıyorum) hazırlanmıştır. Son bölümde ise 10 maddeden oluşan çeşitli değişkenlerle örneklemin kişisel özellikleri hakkında bilgi toplanmaya çalışılmıştır.

Toplam 197 kişi üzerinde uygulanan ölçek verileri analizinde betimsel ve nicel yöntemler kullanılmıştır. Ölçme aracının genelinde betimsel yöntemlerden frekans (f), aritmetik ortalama ($\bar{X}$), yüzde (%) hesaplamalarından yararlanılmıştır. Kişisel özelliklerde çoklu cevap seçeneği olan ifadelerde betimsel analizlerden faydalanılmış ve $f=2$ kuralına göre veriler araştırma bulgularına dâhil edilmiştir. Doğru analiz yöntemi belirlemek amacıyla verilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiş ve her bir faktöre Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov testi yapılmış ve verilerin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir ($p<.05$). Bu sebeple en uygun analiz yöntemi Pearson ki-kare testi seçilmiştir. Ayrıca öğrencilerin okuduğu üniversite, bölüm ve cinsiyet değişkenleri açısından anlamlı ilişki bulunan maddeler üzerinde birimler arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi ve Fischer'in LSD testi uygulanmıştır. Ölçek geliştirme aşamasında ise KMO ve Barlett's testi ile faktör analizi uygulamaları yapılmış ve sonuçlar, ölçek geliştirme başlığı altında verilmiştir. Verilerde $p<.05$ şartını karşılayan maddelere yer verilmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Araştırmaya Katılan Bireylere Yönelik Betimsel İstatistikler

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre siyasi yelpaze seçimleri incelendiğinde; kız öğrencilerin %9,4'ü en sol, %17,3'ü sol, %29,9'u merkez, %23,6'sı sağ, %8,7'si en sağ seçeneğini; erkek öğrencilerin %10,0'ı en sol, %15,7'si sol, %30,0'ı merkez, %25,7'si sağ, %10,0'ı en sağ seçeneğini işaretlemişlerdir. Genele bakıldığında kız ($\bar{X}=3.05$) ve erkek ($\bar{X}=3.11$) öğrenciler arasında siyasi yelpaze seçimlerinde fazla değişkenlik olmadığı göze çarpmaktadır. Yüzelere bakıldığında en fazla yığılmanın 'merkez' ve akabinde 'sağ' seçeneklerinde olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre siyasi tanımlamalarına ilişkin verileri analiz ettiğimizde aynı ortalamaya sahip oldukları ortaya çıkmıştır ($\bar{X}=4.68$). Kız öğrencilerde en yüksek orana sahip ilk üç tanıma baktığımızda 40 kişi 'milliyetçi' (%31,5), 21 kişi 'sosyal demokrat' (%16,5), 18 kişi 'muhafazakâr' (%14,2) olduğunu belirtmiştir. Erkek öğrencilerde ise 18 kişi 'muhafazakâr' (%25,7), 15 kişi 'milliyetçi' (%21,4), 12 kişi 'sosyal demokrat' (%17,1) tanımları en yüksek değere sahip ilk üç tanım olarak belirlenmiştir.

3.2. Asıl Probleme İlişkin Bulgular

❖ Üniversite Öğrencilerinin Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına Yönelik Algısı Nedir? Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın asıl problemine ilişkin yapılan betimsel analiz sonucunda ortaya çıkan dağılım tablo.1’de sunulmaktadır.

Tablo 1: Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına İlişkin Sayısal Veriler

	Hiç Katılmıyorum (1)		Katılmıyorum (2)		Ne Katılmıyorum, Ne Katılmıyorum (3)		Katılmıyorum (4)		Tamamen Katılmıyorum (5)		$\bar{X}$
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1. Askeri darbe ve müdahale, toplumun psikolojisini bozar.	2	1,0	5	2,5	11	5,6	58	29,4	12	61,4	4.48
2. Ayaklanmalara ve isyanlara yol açar.	4	2,0	15	7,6	18	9,1	89	45,2	69	35,0	4.05
3. Etnik bölünmelerin tetikleyicisi olur.	5	2,5	14	7,1	20	10,2	85	43,1	70	35,5	4.04
4. Kişileri siyasetten uzaklaştırır.	10	5,1	48	24,4	31	15,7	47	23,9	58	29,4	3.49
5. Halkın özgürlüğünü elinden alır.	2	1,0	8	4,1	26	13,2	68	34,5	89	45,2	4.21
6. Ülke ekonomisini geriye götürür.	3	1,5	9	4,6	14	7,1	56	28,4	11	56,9	4.37
7. Demokratik uygulamaları ortadan kaldırır.	6	3,0	12	6,1	17	8,6	58	29,4	10	51,8	4.22
8. Milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağlar.	78	39,6	53	26,9	33	16,8	17	8,6	11	5,6	2.11
9. Ülkeyi düzene sokar.	82	41,6	44	22,3	36	18,3	15	7,6	14	7,1	2.14
10. Demokrasinin kurumsallaşmasını engeller.	16	8,1	15	7,6	39	19,8	68	34,5	54	27,4	3.67
11. Ülkelerin sosyo-kültürel gelişimini önler.	3	1,5	12	6,1	25	12,7	77	39,1	79	40,1	4.11
12. Halkın orduya olan güvenini azaltır.	12	6,1	24	12,2	38	19,3	53	26,9	69	35,0	3.73
13. Halkın rejime olan güvenini azaltır.	10	5,1	14	7,1	33	16,8	67	34,0	68	34,5	3.88
14. Halkın kendini yönetme hakkını elinden alır.	6	3,0	14	7,1	16	8,1	68	34,5	91	46,2	4.15
15. Özgürlük ortamını geri getirir.	88	44,7	56	28,4	29	14,7	9	4,6	13	6,6	1.99

16. Farklı görüşlerin ortaya çıkmasını engeller.	14	7,1	26	13,2	27	13,7	61	31,0	67	34,0	3.72
17. Bazı yurttaşları başka ülkelere göç etmek zorunda bırakır.	6	3,0	16	8,1	35	17,8	77	39,1	60	30,5	3.87
18. Korku toplumu yaratır.	6	3,0	8	4,1	24	12,2	69	35,0	87	44,2	4.15
19. Darbe sonrasında baskıcı anayasalar ortaya çıkar.	6	3,0	9	4,6	26	13,2	65	33,0	87	44,2	4.13
20. Siyasi istikrarı yeniden sağlar.	69	35,0	50	25,4	40	20,3	23	11,7	12	6,1	2.27
21. Din ile devlet işlerinin birbirine karışmasını engeller.	66	33,5	41	20,8	45	22,8	28	14,2	14	7,1	2.40
22. Uluslar arası birliklere/ kuruluşlara giriş sürecini olumsuz etkiler.	4	2,0	14	7,1	35	17,8	72	36,5	70	35,5	3.97
23. Devlet organlarını yeniden işler hale getirir.	68	34,5	56	28,4	45	22,8	19	9,6	6	3,0	2.17
24. Toplumdaki kargaşayı bitirir.	80	40,6	51	25,9	25	12,7	26	13,2	13	6,6	2.18
25. Siyasi ideolojik çatışmaları bitirir.	72	36,5	59	29,9	23	11,7	24	12,2	17	8,6	2.26
26. Apolitik (siyasetten uzak) bireylerin yetişmesine neden olur.	15	7,6	35	17,8	42	21,3	46	23,4	58	29,4	3.49
27. İş ve ticaret hayatını olumlu etkiler.	98	49,7	57	28,9	22	11,2	8	4,1	11	5,6	1.86

Elde edilen bulgularda ilk dikkati çeken askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algıların olumsuz ifadelerde yoğunlaştığıdır. Sayısal olarak öne çıkan maddelere bakıldığında, öğrenciler askeri darbelerin toplumun psikolojisini bozduğu ($\bar{X} = 4.48$), ülke ekonomisini geriye götürdüğü ($\bar{X} = 4.37$) ifadelerine neredeyse tamamen katıldıkları; ayaklanmalara ve isyanlara yol açtığı ($\bar{X} = 4.05$), etnik bölünmelerin tetikçisi olduğu ($\bar{X} = 4.04$), halkın özgürlüğünü elinden aldığı ($\bar{X} = 4.21$), demokratik uygulamaları ortadan kaldırdığı ($\bar{X} = 4.22$), ülkelerin sosyo-kültürel gelişimini önlediği ($\bar{X} = 4.11$), halkın kendini yönetme hakkını elinden aldığı ($\bar{X} = 4.15$), korku toplumu yarattığı ($\bar{X} = 4.15$), darbe sonrasında baskıcı anayasaların ortaya çıktığı ($\bar{X} = 4.13$) gibi ifadelerle ise katıldıkları belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin, askeri darbelerin kişileri siyasetten uzaklaştırdığı ($\bar{X} = 3.49$) ve apolitik bireylerin yetişmesine neden olduğu ($\bar{X} = 3.49$) konusunda ise katılıp katılmamakta kararsız kaldıkları görülmektedir. Pozitif yönlü maddelerde ise öğrencilerin, ortalama açısından bakıldığında, pozitif ifadelerin tümüne katılmadıkları belirlenmiştir. Milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağlar ($\bar{X} = 2.11$), ülkeyi düzene sokar ($\bar{X} = 2.14$), özgürlük ortamını geri getirir ($\bar{X} = 1.99$), iş ve ticaret hayatını olumlu etkiler ($\bar{X} = 1.86$) gibi ifadelerle öğrenciler katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak

askeri darbelerin din ve devlet işlerinin birbirine karışmasını engeller ($\bar{X} = 2.40$) ifadesinde, öğrencilerin kararsızlığa yakın bir ortalamaya sahip olması dikkat çekicidir.

3.3. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin çeşitli değişkenlere göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algılarında anlamlı fark olup olmadığına ilişkin bulgular aşağıda verilmektedir.

❖ *Üniversite Öğrencilerinin Okudukları Üniversiteye Göre Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına Yönelik Algılarında Anlamlı Farklılık Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular*

Analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algılarında Pearson ki-kare testine göre, “halkın orduya olan güvenini azaltır ($p=.012$)” maddesi üzerinde okudukları üniversite değişkeni açısından GOPÜ ($\bar{X}=3.90$) ile İÜ ($\bar{X}=3.58$) öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmuştur. GOPÜ öğrencilerinin toplamda %73,3’ü bu maddeye katılırken, İÜ öğrencilerinin ise %52,8’i bu maddeye katıldıklarını belirtmişlerdir. Askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik diğer maddeler ile okunulan üniversite değişkeni arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p<.05$).

Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Fischer’in LSD testi sonuçlarına göre “Milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağlar [$F_{(1-190)} = 5.420, p=.021$]” maddesi ile GOPÜ ($\bar{X}=1.90$) ve İÜ ($\bar{X}=2.30$) öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmuştur. “Ülkelerin sosyo-kültürel gelişimini önler [$F_{(1-194)} = 6.227, p=.013$]” maddesi ile GOPÜ ($\bar{X}=4.29$) ve İÜ ($\bar{X}=3.95$) öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmuştur. “Korku toplumu yaratır [$F_{(1-192)} = 4.574, p=.034$]” maddesi ile GOPÜ ($\bar{X}=4.31$) ve İÜ ($\bar{X}=4.01$) öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<.05$).

❖ *Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına Yönelik Algılarında Anlamlı Farklılık Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular*

Analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algılarında kay-kare testine göre, “askeri darbe ve müdahale, toplumun psikolojisini bozar [$K(\bar{X}=4.41), E(\bar{X}=4.60), (p=.015)$]”, “etnik bölünmelerin tetikleyicisi olur [$K(\bar{X}=4.05), E(\bar{X}=4.01), (p=.004)$]”, “kişileri siyasetten uzaklaştırır [$K(\bar{X}=3.25), E(\bar{X}=3.94), (p=.011)$]”, “ülke ekonomisini geriye götürür [$K(\bar{X}=4.21), E(\bar{X}=4.65), (p=.007)$]”, “uluslararası birliklere/kuruluşlara giriş sürecini olumsuz etkiler [$K(\bar{X}=3.90), E(\bar{X}=4.12), (p=.034)$]”, “devlet organlarını yeniden işler hale getirir [$K(\bar{X}=2.22), E(\bar{X}=2.09), (p=.040)$]”, “apolitik (siyasetten uzak) bireylerin yetişmesine neden olur [$K(\bar{X}=3.31), E(\bar{X}=3.83), (p=0.11)$]” maddeleri üzerinde cinsiyet

değişkeni açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı fark bulunmuştur. Diğer maddelerde ise anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p < .05$).

Birimler arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Fischer'in LSD testi sonuçlarına göre "Kişileri siyasetten uzaklaştırır [$F_{(1-192)} = 13.698, p=.0002$]" maddesi ile cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler ($\bar{X} = 3.25$) ve erkek öğrenciler ($\bar{X} = 3.94$) arasında anlamlı fark bulunmuştur. "Ülke ekonomisini geriye götürür [$F_{(1-192)} = 10.263, p=.002$]" maddesi ile cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler ($\bar{X} = 4.21$) ve erkek öğrenciler ($\bar{X} = 4.65$) arasında anlamlı fark bulunmuştur. "Demokratik uygulamaları ortadan kaldırır [$F_{(1-193)} = 8.613, p=.004$]" maddesi ile cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler ($\bar{X} = 4.06$) ve erkek öğrenciler ($\bar{X} = 4.51$) arasında anlamlı fark bulunmuştur. "Farklı görüşlerin ortaya çıkmasını engeller [$F_{(1-193)} = 6.963, p=.009$]" maddesi ile cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler ($\bar{X} = 3.55$) ve erkek öğrenciler ($\bar{X} = 4.04$) arasında anlamlı fark bulunmuştur. "Bazı yurttaşları başka ülkelere göç etmek zorunda bırakır [$F_{(1-192)} = 7.640, p=.006$]" maddesi ile cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler ($\bar{X} = 3.72$) ve erkek öğrenciler ($\bar{X} = 4.14$) arasında anlamlı fark bulunmuştur. "Apolitik (siyasetten uzak) bireylerin yetişmesine neden olur [$F_{(1-194)} = 7.232, p=.008$]" maddesi ile cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler ($\bar{X} = 3.31$) ve erkek öğrenciler ($\bar{X} = 3.83$) arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p < .05$).

❖ *Üniversite Öğrencilerinin Okudukları Bölüme Göre Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına Yönelik Algılarında Anlamlı Farklılık Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular*

Analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin kay-kare testine göre okudukları bölüm ile "kişileri siyasetten uzaklaştırır [$KY(\bar{X} = 3.90), T(\bar{X} = 3.36), TDE(\bar{X} = 3.26), (p=.004)$]", "Korku toplumu yaratır [$KY(\bar{X} = 4.22), T(\bar{X} = 4.02), TDE(\bar{X} = 4.21), (p=.028)$]" maddeleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Diğer maddelerde ise kay-kare testine göre anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p < .05$).

Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Fischer'in LSD testi sonuçlarına göre "Kişileri siyasetten uzaklaştırır [$F_{(2-192)} = 4.681, p=.010$]" maddesi ile Kamu Yönetimi ($\bar{X} = 3.90$), Tarih ($\bar{X} = 3.36$) ve Türk Dili Edebiyatı ($\bar{X} = 3.26$) bölümü öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmuştur. "Farklı görüşlerin ortaya çıkmasını engeller [$F_{(2-192)} = 4.387, p=.014$]" maddesi ile Kamu Yönetimi ($\bar{X} = 4.07$), Tarih ($\bar{X} = 3.73$) ve Türk Dili Edebiyatı ($\bar{X} = 3.42$) bölümü öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p < .05$).

❖ *Üniversite Öğrencilerinin Siyasi Yelpaze Seçimlerine Göre Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına Yönelik Algılarında Anlamlı Farklılık Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular*

Kay-kare testi analizi sonucunda üniversite öğrencilerinin 1’den 10’a kadar sıralanmış siyasi yelpazedeki tercihleri ile “halkın orduya olan güvenini azaltır ($p=.002$)” ve “uluslararası birliklere/kuruluşlara giriş sürecini olumsuz etkiler ($p=.013$)” maddeleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Diğer maddelerde ise anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p<.05$).

❖ *Üniversite Öğrencilerinin Siyasi Tanımlamalarına Göre Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına Yönelik Algılarında Anlamlı Farklılık Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular*

Kay-kare testi analizi sonucunda üniversite öğrencilerinin kendileri için seçtikleri siyasi tanım ile “halkın kendini yönetme hakkını elinden alır ($p=.001$)” maddesi arasında anlamlı fark bulunmuştur. Diğer maddelerde ise anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p<.05$).

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algılarının ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Öğrencilerin askeri darbelerin etki ve sonuçları üzerinde genel olarak olumsuz algılara sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, araştırma örnekleminde bir nevi karşılaştırma yapılmaya çalışılan iki üniversitenin öğrencilerinin algıları arasında dikkat çeken bir ayrımın olmadığı da görülmektedir.

Öğrencilerin, askeri darbe ve müdahalelerin toplumun psikolojisini bozduğu konusunda ($\bar{X}=4.48$) hemfikir oldukları görülmektedir. Benzer bir bulgu, Olgun (2009)’un yaptığı çalışmada da belirtilmiştir. Olgun, özellikle 1971 ve 1980 darbeleri sonucunda tutuklanan kişiler üzerine yapmış olduğu çalışmada, darbe sonrasında kişilerin psikolojilerinin bozulduğunu belirtmektedir. Dönem itibariyle günümüze en yakın ve etkisi en büyük darbe 1980 darbesi’dir. Bu darbe sonrası tutuklanan binlerce vatandaşın, yaşadığı psikolojik sürecin sadece kendisini değil, bütün çevresini etkileyebileceği düşünülmektedir. Ayrıca darbe sonrası 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitmiş, 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkarılmış ve 1 milyon 683 bin kişi fişlenmiştir. 23 bin 700 derneğin çalışmaları durdurulmuş, 927 yayın, 129 film yasaklanmıştır. Farklı görüşlerden 3854 öğretmen, 988 güvenlik görevlisi, 120 öğretim üyesi, 47 yargıç ve savcı, 266 din görevlisi, 35 mülki amir işten çıkarılmıştır (Yetkin, 2007, s. 229-230). Bu kadar kişinin fişlendiği, görevden uzaklaştırıldığı bir darbenin sonucunda toplumun psikolojisinin bozulması kaçınılmazdır. Günümüz gençliğinin en az bir darbe yaşayan ve bu darbelerin sonuçlarından psikolojik olarak etkilenen ailelerde yetişmiş olmaları bu ifadeye katılım oranını açıklayabilir. Öğrencilerin darbelerin, bazı yurttaşları yurtdışına göç etmek zorunda bıraktığı konusundaki algıları da ($\bar{X}=3.87$), yukarıda değinilen rakamlarla örtüşmektedir. Ayrıca Aköz (2010) ve Kırkpınar (2009) yaptıkları çalışma sonucunda aydınların birçoğunun yurt dışına göç ettiğini, daha doğrusu kaçtığını belirtmektedirler. Toplumda yaşanan bu gelişmeler doğal olarak sonraki nesilde baskı yaratmış, kişiler giderek siyasi katılımdan uzaklaşmış, örgütlenmeler bitirilmiş ve toplum apolitikleştirilmiştir (Bahçivan, 2005).

Darbenin apolitik bireyler yetişmesine neden olduğu konusunda öğrenciler ise bu ifadeye katılmakla beraber ($\bar{X}=3.49$), ne katılıyorum ne katılmıyorum diyenlerin oranı da (%21,3) dikkat çekicidir. Terzi'ye (2008) göre, darbelerle sadece kişiler değil, sanat da apolitikleştirilmiştir. Etki ve sonuç olarak darbelerin ayaklanmalara ve isyanlara yol açtığı ($\bar{X}=4.05$), etnik bölünmelerin tetikleyicisi olduğu ($\bar{X}=4.04$), korku toplumu yarattığı ($\bar{X}=4.15$) gibi ifadelere öğrencilerin katıldığı görülmektedir. Aköz (2010) yaptığı araştırmada darbeler sonrasında toplumun kutuplaşmaya ve çözülmeye başladığını, korku toplumunun oluştuğunu belirtmektedir. Cemal (2012) ise darbelerin etnik bölünmenin derinleşmesine yol açtığını söylemektedir. Öğrencilerin algılarının da aynı doğrultuda olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

Öğrenciler, darbeler sonrasında halkın orduya güveninin azaldığı konusuna ($\bar{X}=3.73$) katılmakla beraber aynı zamanda halkın rejime olan güveninin de azaldığını ($\bar{X}=3.88$) belirtmektedirler. Son yıllarda, Türkiye gündemindeki askeri darbelerle yönelik haberlerin sıklığı, kitle iletişim araçlarındaki darbe planı iddiaları ve bu iddialarda adı geçen emekli ve görevli birçok subayın tutuklu yargılanma süreci, halkın orduya karşı güvenini etkileyebilir. Doğal olarak yaşanan bu sürecin gençliğin algılarında değişim yaratması şaşırtıcı değildir. Öğrenciler aynı zamanda askeri darbelerin demokrasinin kurumsallaşmasını engellediğini ($\bar{X}=3.67$) belirtmektedirler. Ancak ordu, her darbenin arkasından yayınladığı bildirimlerde, darbe sonrasında seçim yapılacağını ve yönetimin hangi taraftan olursa olsun seçilene bırakılacağını, demokratik düzenin işleyişine mani olan sebepleri ortadan kaldıracığını belirtmektedir. Ordu, darbeyi demokrasinin yeniden işlerlik kazanması için yaptığını belirtirken, öğrenciler demokrasinin asıl ordu tarafından ortadan kaldırıldığını söylemektedirler ($\bar{X}=4.22$). Bununla birlikte gençlik, devlet organlarının darbeler sonucunda yeniden işler hale geldiğine ($\bar{X}=2.17$) katılmamaktadır. Öğrenciler, askeri darbelerin ülke ekonomisini geriye götürdüğünü düşünmektedirler ($\bar{X}=4.37$). Benzer bir bulgu da Küçükaslan'ın (2007) çalışmasında ortaya çıkmaktadır. Küçükaslan'a göre 1971 ve 1980 darbeleri, ekonomiyi kötüleştirecek gelişmelere yol açmışlar ve yoksullaştırıcı etki yaratmışlardır.

Öğrenciler, askeri darbelerin din ve devlet işlerinin birbirine karışmasını engellediği ($\bar{X}=2.40$) ifadesine katılmamaktadırlar. Din olgusu, Türkiye'nin hassas konularından biridir. Türkiye'de vatana ve dine karşı bu hassasiyet zaman zaman çıkar grupları tarafından kullanılabilir boyuttadır. Darbe gerekçelerinde de din olgusu sık sık neden olarak gösterilmektedir. Özellikle 1980 darbesi ve 28 Şubat post-modern darbesinin bildirileri incelendiğinde, bu darbelerin laikliği korumak, irticai faaliyetleri engellemek için yapıldıkları belirtilmektedir. Ancak Sözer'e (2010) göre, özellikle 1980 darbesi sonrasında din eğitimi zorunlu olmuş ve gençliğin dini faaliyetlerle ilgilenerken siyasetten uzak durması politikası güdülmüştür. Mumcu'ya (1993) göre de 1980 darbesi,

siyasetle ilgili her şeyi yasaklayarak, dini cemaatleşmenin hız kazanmasına sebep olmuştur. Bu ifadelere göre, askeri darbelerin laikliği koruma amacından çok, dini, siyasetin ikamesi haline getirdiği veya bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Araştırma bulgularına bakıldığında, darbe değerlendirmeleri gibi öğrencilerin de askeri müdahale ile din-devlet ilişkileri konusunda açık bir fikre sahip olmadıkları ya da müdahalecilerin iddia ettiği gibi askeri darbelerin din-devlet ilişkilerini birbirinden ayırmaya yönelik bir etkisinin olmadığını düşünmektedirler.

Son olarak bu çalışmanın bazı sınırlılıkları üzerinde durmakta yarar var. Her şeyden önce, bu çalışma katılımcı sayısı bakımından sınırlı sayılabilecek kişiye uygulanmıştır. Benzer bir çalışmanın çok daha kapsamlı olarak farklı kesimleri de kapsayacak şekilde uygulanmasını önemli buluyoruz. Bunun yanı sıra, bu çalışma, Türkiye’de askeri darbelere yönelik kamuoyunda olumsuz tutum ve düşüncelerin yükseldiği yıllar içinde yapılmış olduğunu belirtmemiz gerekir. Aynı çalışma farklı dönemlerde yapılmış olsaydı benzer bulgulara rastlanırmıydı sorusu araştırmaya değer bir konudur. Bu nedenle, Türk toplumunda askeri darbelere yönelik algı ve tutumun farklı dönem ve ortamlarda yapılacak araştırmalarla incelenmesini; askeri darbelere yönelik algıyı yordayan faktörlerin ortaya çıkarılmasını önemli bulduğumuzu belirtmek istiyoruz. Bu sınırlılıklarına karşın, çalışmanın konuyla ilgili boşluğu doldurmada ve yeni çalışmaları teşvik etmede katkısının olacağını düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- Afetinan, A. (1998). *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Afyoncu, E., Önal, A. ve Demir, U. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Agdağ B. (2010). *28 Şubat Askeri Müdahalesi ve Türk Siyasetine Etkileri: Türkiye’de Asker-Siyaset İlişkisinin Tarihsel Serüveni Bağlamında Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aköz, M. (2010). *Sosyal Değişme Bağlamında Askeri İhtilallerin Toplumsal Sebep ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi: “Türkiye 1960 ve 1980 Askeri İhtilalleri Örneği”*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkan, A. T. (2001). *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*. İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Ay, A. (2007). “Araştırma Yöntem ve Teknikleri”. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2011, www2.aku.edu.tr/~gocak/Arastirmayontem/sosyal2007/Alpaslanmodeller.pdf.

- Bahçivan, F. (2005). *27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalelerinin Türk Politik Hayatına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayram, S. (2008). *12 Eylül'ün Siyasal Hayatımıza Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belge, M. (2009). "Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (2. bs.)." Çaylak, A., Dikkaya, M., Göktepe, C. ve Kapu, H. (Ed.). *Türkiye'nin Politik Tarihine Eleştirel Bir Giriş* (ss. 3-7). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı* (16. bs.). Ankara: Pegem Yayınevi.
- Cemal, H. (2012). *Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2012). "Balyoz Davası, Hukuk ve Bazı Gerçekler". Erişim Tarihi: 14 Aralık 2012, <http://siyaset.milliyet.com.tr/balyozdavasihukukvebazigercekler/siyaset/siyasetyazardetay/23.09.2012/1600632/default.htm>
- Demirel, T. (2001). 12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi. *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(4), 43-75.
- Fedayi, C. (2009). "Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (2. bs.)." Çaylak, A., Dikkaya, M., Göktepe, C. ve H. Kapu (Ed.). *Türkiye'nin Siyasal ve Sosyal Kaos Dönemi (1971-1980)* (ss.489-521). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gözübüyük, A. Ş. (2011). *Açıklamalı Türk Anayasaları* (7. bs.). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Güler, U. (2006). *Türkiye'de Siyasal Bir Aktör Olarak Ordu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaynak, M. (2006). *Darbeleri Demokrasi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kırkpınar, D. (2009). *12 Eylül Askeri Darbesinin Gençliğin Üzerindeki Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Kumlu, S. (2009). *Atatürk Dönemi Sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nde Meydana Gelen Darbeler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Küçükaslan D. (2007). *Darbeler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kürel, Y. (2007). *1908-1914 Yılları Arasında Osmanlı'da Hükümet Darbeleri ve Sonuçları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mumcu, U. (1993). *Rabıta*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

- Narter, M. (2004). *Cumhuriyet algısı “Siyasetin gençlerin kimliğindeki yeri”*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- National Council for the Social Studies (1994). “What is effective citizen”. Erişim Tarihi: 20 Eylül 2014, <http://www.socialstudies.org/system/files/publications/se/6505/650511.html>.
- Olgun N. N. (2009). *12 Eylül Darbesinden Sonra 1980-1985 Yılları Arasında Gözaltı Ve Tutuklama Sırasında İşkence Gören Kişilerde Travmatik Stres ve Defresif Belirti Sıklığı, Kişilerin Yaşam Kalitelerinin İşlevsellik Durumları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ortaş, İ. (2004). “Üniversite Özerkliği Nedir?”. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2011, <http://www.turk.internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=9761>.
- Savcı, G. (2006). *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sözer, E. (2010). “Askeri Darbeler ve Toplumsal Etkileri: 1960, 1971 ve 1980 Darbeleri”. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012, <http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2010-04/makale2.html>. (ISSN: 1306-3472).
- Terzi, S. (2008). *12 Eylül 1980 Sonrası Sanat-Siyaset İlişkisi ve Plastik Sanatlara Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yetkin, Ç. (2007). *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika (27 Mayıs 1960-12 Mart 1971-12 Eylül 1980)*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

AN INVESTIGATION OF UNIVERSITY STUDENTS’ PERCEPTIONS ON TURKISH MILITARY COUPS

Abstract: Although military coups have long been an important issue of Turkish democracy, the number of empirical studies investigating perceptions and opinions of different groups on this topic is relatively small. The purpose of this study is to investigate the perceptions and ideas of university students with respect to the effects and consequences of military coups. Research participants were 197 undergraduate students, of which 127 females and 70 males, studying at two state universities in Turkey. The sample of the study was selected according to cluster sampling method. The browse model, which is one of the methods of quantitative data, was used in the study. For descriptive analysis, frequency, percentage and mean scores were used. In order to determine significance, Pearson’s Chi-square significance test was applied. A one-way ANOVA and Fischer’s LSD test were implemented for university, branch, and gender variables. We found that the majority of the participants have negative perceptions with respect to the effects and consequences of military coups. The highest agreement was found on the items measuring the psychological disruptions and negative impact of

military coups on economy, whereas the lowest agreement was found on the items that military coups reinstate national unity and integrity and bring back a freedom atmosphere. We found significant differences on seven items with respect to gender variable. It is interesting however that male participants indicated higher negative views than females towards military coups. The lowest significance difference was found on the political view and political identification variables. In the conclusion part, some limitations of the study were discussed, and the findings of the study were evaluated by relating its results to some other studies.

Keywords: Military Coup, Memorandum, Military Perception, Turkish Democracy, University Student.